

УДК (477) «Острозькі»

Дмитро Ващук*

РОДИНА ОСТРОЗЬКИХ У ДОКУМЕНТАХ 235-Ї КНИГИ ЛИТОВСЬКОЇ МЕТРИКИ

Ця стаття є продовженням серії публікацій джерел Литовської Метрики, які стосуються українських князівських родин XVI ст. До друку підготовлено два документи із 235-ї Книги судових справ, які стосуються княгині Беати з Костельця, дружини князя Іллі Костянтиновича Острозького та його дочки, княжни Галшки.

Перший документ зафіксував цікавий момент переводу судової справи із господарської канцелярії до місцевої¹. У ньому йдеться про судову справу між княгинею та господарським дворянином Федором Богдановичем Мишкою. У великокнязівській канцелярії при розгляді позову були присутні сам дворянин та представник княгині, охмістр, каштелян малокгоський, пан Петро Зборовський. Ф. Мишка скаржився на те, що боярин Біати, урядник маєтку Сатієва, Гришко Сасинович з людьми сатієвськими вчинив наїзд на маєток Варковський, побив його самого і підданих, гвалтом забрав збіжжя, а також про інші речі. Відповідно до встановленого королем терміну, розгляд справи мав відбутись на католицьке свято Св. Михайла.

У визначений час сторони вирішили обрати собі суддею біскупа луцького та берестейського, князя Юрія Фальчевського та вирішити усі спірні питання на Волині. В разі відсутності однієї із сторін, княгиня зобов'язувалась в інший встановлений термін з'явитися на суд до великого князя литовського.

У **другому** документі зафіксовано функціонування інституту опіки. На воєводу троцького, князя Василя Костянтиновича Острозького скаржились господарські дворяни Іван, Андрій, Мартин та Лев Остаф'євичі Яцинічі, що той забрав частину їх пуші маєтку Яворського та перевозу на р. Німан до свого маєтку Здетелі. Позивачі також повідомили, що перші спроби вирішити цю справу були ще за Сигізмунда I Старого та князів Костянтина та Іллі Острозьких. У відповідь князь Василь повідомив про те, що маєтком Здетель з усіма прилеглими землями він володіє разом із неповнолітньою дочкою князя Іллі Острозького Галшкою “*делом дочастным, а не вчыстым*”, а тому не може без неї вирішити цю справу у суді.

---

* **Ващук Дмитро** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії України середніх віків і раннього нового часу Інституту історії України НАН України.

¹ У переважній більшості судової документації зустрічаються зовсім протилежні випадки, коли на старостинському чи воєводському суді одна із сторін використовувала можливість перевести справу на “вище право”, тобто безпосередньо до великого князя литовського.

Крім цього він пред'явив лист “панов рад дельчих и едначов своих” у якому зазначалось, що поділ маєтків встановлено до часу повноліття княжни.

На користь Василя Острозького засвідчили декілька осіб. По-перше, віленський воєвода Ян Юрійович Глебович спростував інформацію Яцинічів, які твердили, що князь Василь нібито віддав йому частину цієї пущі. По-друге, уможовнений княгині Біати с Костельця, Ян Себергарт іменем княжни Галшки повідомив про неправомірність позову згідно Статуту, оскільки остання є неповнолітньою. В свою чергу Яцинічі просили розглянути справу та пред'явили позовні листи до князя Іллі Острозького “оказуючи то, же они николи того в молчаньи не были и завжди о то жаловали”.

Вислухавши обидві сторони, король Сигізмунд II Август разом із панами радою наказав зачитати сторонам відповідну норму “Статуту права земського”. Це і було зроблено, а тому справа вирішилась у відповідності із Статутом: розгляд відкладено до часу повноліття Галшки.

Тобто, цей документ яскраво засвідчив функціонування інституту опіки, який закріплений статтями Розділу 5 Першого Литовського Статуту. У цьому конкретному випадку мова йде про Ст 5., частина якої повністю була вписана у справу².

Публікацію документів здійснено у відповідності із дипломатично-критичним методом, розроблений В. Німчуком³. Вертикальною рисою | позначається кінець стрічки, а кінець аркуша двома – ||. Позначення паєрика уніфіковане через літеру й.

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

№ 1. 1547, жовтня 29. Вільно. Угода між королівським дворянином Федором Богдановичем Мишкою та дружиною князя Іллі Костянтиновича Острозького, княгинію Беатою з Костельця щодо переведення судової справи до біскупа луцького і берестейського, князя Юрія Фальчевського про наїзд сатіївського урядника Гришка Сасиновича з підданими княгині на землі Варківські, забирання збіжжя та інші речі.

[Аркуш 28 зворот]

**Взатє на вгодѣ справы Федора Мышки с кнегинію |
Илиною Острозскою, ѿ кгвалтовный наездъ врдника еѣ |
Сатыевског(о) Гришка Сасиновича с поддаными на земли его |
Варковские, ѿ побране збожа и ѿныє речи. |**

Лет(а) Бож(ьего) нарож(енья) 1547, м(е)с(я)ца ѿкт(ября) 29 ден, индикт б. |
Г(о)с(по)д(а)рѣ король его милость казалъ записати.

---

² Лазутка С., Валиконитэ И., Гудавичюс Э. Первый Литовский Статут (1529 г.). – Вильнюс, 2004. – С. 174.

³ Німчук В. Правила видання пам'яток писаних українською мовою та церковно-слов'янською української редакції. – К., 1995. – С. 15-18 (проект).

Приходши перед | корола его милость ѡбличне дворенинъ его м(и)л(о)сти Федор | Богданович Мышка, а зъ дрѹгое стороны именемъ старостиное браславское и веницкое, кнегини Ильиное | Костеньтиновича Острозское, кнегини Биаты с Костелца, | ѡхъмистръ его м(и)л(о)сти, кашталанъ малокгоский, | панъ Петръ Зборовский, ѡповедили то, ижъ што Федоръ | Мышка позваль кн(е)г(и)ни Ильиндю передъ корола его м(и)л(о)ст | листы его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рьскими позовными ѡ квалътовное | наеждчанье на земли его властные Варковские, боарина | ее, который ~~ѡт~~ не⁴ в ыйменьи ее Сатыеве вадником ~~ѡт~~ не⁴ былъ, | Гришка Сасиновича зо всеми людьми Сатыевскими, | и ѡ побранье збожья на тых земляхъ его самого и подданных | его, и ѡ инъшие многие речи такъ, яко то ширей, а меновите ||

[Аркуш 29]

на позвех его есть ѡписано на теперешние роки сѣдовые | Св(я)того Михала римского св(я)та.

Нижли они нехотечи тепер | за ѡными поэвы вправо ѡ то межи собою вѣстѣповати, | взяли то себе на Воынь перед кн(я)зя Юри Фальчевьского, би|скѣпа лѣцкого и берестейского на вѣгодѣ подь тымъ обычаем, | ижъ кгда кн(я)зь бискѣпъ тамъ на Воыни бѣдет, тогда ѡнъ | маеть с кнегинею Ильиною вгоды перед его м(и)л(о)стью в томъ | покѣсити и еднанье принати. А естли бы ся они тамъ | передъ кн(я)земъ бискѣпомъ в томъ згодити не могли, тог|ды кн(е)г(и)на Ильиана бѣдетъ повинна за тыми жъ поэвы | на дрѹгие роки сѣдовые вѣстѣпивъши в постъ великий на | первшю неделю передъ королемъ его м(и)л(о)стью стати и въ том | з нимъ росправѣ принати. |

№ 2. 1547, жовтня 29. Вільно. Відкладення справи між дворянами господарськими Іваном, Андрієм, Мартином та Левом Остаф'євичами Яцинічами та неповнолітньою дочкою князя Іллі Острозького Галшкою стосовно забирання частини пуші їхнього маєтку Яворського і перевозу на р. Німан до маєтку князя Василя Острозького Здетеля, до часу повноліття княжни.

[Аркуш 29]

Отложеное справы двораном г(о)с(по)д(а)рьским Иванѣ, Андрею, | Мартину, Лвѣ Остафъевичомъ ІАцыничомъ ѡ забранье | пѣщи имена их Яворского и перевозѣ на рецѣ Немне до имена | Здетели кн(я)зей Острозских, аж до лет дочки кн(я)зя Или Острозског(о) | кнежны Альжбеты. | Лет(а) Бож(ьего) нарож(енья) 1547, м(е)с(я)ца ѡкт(ября) 29 ден, индикт б. |

Г(о)с(по)д(а)рь король его милость казалъ записати.

---

⁴ Закреслено в ркп.

Жаловали | его милости за листы позовными и за листом децьким | дворане его милости Иванъ, а Андрей, Марьтинъ, Лев | Остафьевичи на воеводича троцького, кн(я)зя Василья ||

[Аркуш 29 зворот]

Костеньтиновича Острозского и братаньнѣ его, кнежьнѣ | Гальшкѣ, ѿ отняте части пѣщи именья их Іаворского | и перевозѣ на реце Немъне ещо за небошика кн(я)зя Костентина, | воеводы троцького, кѣ йменью ихъ Здетели, ѿ чомъ *дей* *отец* | ихъ и ѿни сами, яко на небошика кн(я)зя Костентина, | воеводѣ троцького, такъ и на сыновьяго, кн(я)зя Илью и потом | на князя Василья, королю его милости Старшомѣ, жало|вали и листы напоминальные ѿ постѣпенье тое пѣщи | своее брали, нижли *дей* за князя Костентина, и за кн(я)зя | Илью не могли ѿни тое речи своее зъвести. А князь | тежь Василей недбаючи ѿ розказанье и листы его королевское | милости, маючи с паномъ Іаномъ Юревичомъ Глебовича, | воеводою виленскимъ, некоторое заште з оного именья | Здетельского, а пана воеводина именья Вгазовьца по|стѣпилъ его милости панѣ воеводе з ѣгоды половицѣ | оное пѣщи их, которѣю князь Костентинъ в них *отнял* | кѣ немалой кривде и шкоде ихъ, яко то ширей на позве их | ѿписано, где жъ князь Василей черезъ секретара его к(о)р(олевское) | м(и)л(о)сти, пана Флеряна Жебридовьского, вмоцваного | своего, передъ королемъ его м(и)л(о)стью на то поведил, ижъ ач|кольвекъ бы онъ был к томѣ правѣ готовъ, нижли | братаньки своее, дочки кн(я)зя Ильины, кн(я)жны Гальшки | на тотъ часъ тѣтъ небачить, а ижъ тежь вси имена ||

[Аркуш 30]

и тое именье Здетельское, кѣ которомѣ *отняте* пѣщи своее | Іацыничи быти мендють, естъ емѣ з братаньюю его | деломъ дочастнымъ, а не вечыстымъ. И для того онъ | не естъ повинень самъ одинъ зъ Іацыничи ѿ то в право | безъ братаньные своее встѣповати. И то князь Василей | передъ королемъ его м(и)л(о)стью оказѣючи, ижъ онъ вси имена | дочастнымъ деломъ держить, покладалъ передъ его м(и)л(о)стю | листъ пановъ радъ дельчихъ и едначовъ своихъ зостановенна | того делѣ ихъ дочастного, где ѿписано, ижъ делъ в *бйменах* | ихъ межи ними естъ постановень не на вечность, ѿдно до лет | братаньны его. А што, *дей*, ѿни мендють, жебы князь Ва|силей пѣщѣ ихъ мель панѣ воеводе з ѣгоды постѣпати, | ино, *дей*, кн(я)зь Василей жадное пѣщи *от* именья своего Зде|тельского панѣ воеводе *не* постѣпалъ. Где в тотъ часъ и пан | воевода его милость виленский передъ королемъ его м(и)л(о)стю | поведил: “Ижъ, *дей*, князь Василей, яко Іацыничи мендють, жадное | пѣщи своее Здетельское мне непостѣпалъ, але, *дей*, а ещо по|ловицѣ пѣщи властное именья жоны своее Вязовец|кого кн(я)зю | Василью постѣпилъ”. А *от* старостиное браславское и вениц|кое, кнегини Ильиное Костеньтиновича Острозское, кнегини | Биаты с Костельца именемъ дочки ее кнежны Гальшки | вмоцванный ее Іанъ Себерьгартъ передъ королемъ его м(и)л(о)стю | поведилъ, ижъ ач|кольвекъ кн(я)жна Гальшка ѿ то ѿтъ ІА|цыничовъ естъ позвана, нижли тежь яко таа, котораа ||

[Аркуш 30 зворот]

летъ своих не маеть, водле Статѹтѹ земского в *отказе* имъ | быти неповинъна. И просиль именьемъ кн(я)жны Гальшки, | абы она в томъ водле Статѹт[ту] была захована. Іацыничѹ | тежъ его королевске милости за то просили, абы вжо им | в томъ справедливость не*отволочна*а была вчинена. | И покладали передъ его королевскою м(и)л(о)стѹ листы припо|минальные до княза Ильи ѿ тѹю | пѹщѹ писаные, ѿказѹючи то, же ѿни николи того | в мольчаньи не были и завжды ѿ то жаловали.

А такъ | король его м(и)л(о)стѹ речей ихъ з обѹ сторонъ выслѹхавъшы | и с п(а)ны радами ихъ м(и)л(о)стѹю ѿбъмовивъшы, казалъ Статѹт | права земского передъ собою *отворити* и стороне жалѹющей | его вычести, где такъ естъ ѿписано, ижъ кгда бы дети | летъ немаючие до сѹда были позваны, тогды только | вчотырох речах повинъни *отказывати*, межи которыми | таа причина естъ, ижъ коли бы *отецѹ* за живота своего | ѿ которое дедитство мель право, а не доконал и *вмер*, тогды | дети черезъ ѿпекѹна повинъни *отказывати*. А естли бы | только позвы позваль, а в праве не стоа, тогды таа | речъ маеть *отложена* быти до лет детинных, а ѿ то не | бѹдѹтъ дети повинъни *отказовати* немаючи летъ. | А такъ король его м(и)л(о)ст бачечи то, ижъ князь Василей тое | именье Здетель дочаснымъ деломъ деръжить, а бра|тана тежъ его летъ зѹполныхъ не маеть, а ѿные ||

[Аркуш 31]

а ѿные Іацыничѹ ачъкольвекъ се ѿ то впоминали, нижли в праве | с кн(я)земъ Костеньтиномъ ѿ то николи не стоали, рачиль его королевска | м(и)л(о)стѹ з вырокѹ своего тѹю речъ Іацыничовъ водле Статѹтѹ | земского до летъ кн(я)жны Гальшки *отложить* подъ тымъ ѿбываем, | ижъ кгда она лета свои мети бѹдѹтъ, тогды князь Василей | з нею братанъною своею бѹдетъ повиненъ тымъ Іацыничом | права в томъ достоати. |